

на склеп розсіяно. А що не кричу і не плачу, то здаєть ся тобі, що то не на правду замурують мене — а так лише — для забавки може, або що. Зрештою тобі ніколи думати про се. Твоя молода, кипуча енергія домагаєть ся спожиткованя — тож ловиш сквапно добру нагоду. Тай береш плиту — таку велику — таку тяжку — тай котиш до отвору. Ти почервонів увесь із натуги, та такий щиро, по дитинячому радий своїй силі, що хоч і як мені не до сміху — а мушу всьміхнутись...

Гррим!...

Ба, не притулюй же уха до плити!...

10/2 1901.

Марша***

II. Смутна пісня.

Був літній вечір. Тетяна Орішевська сиділа на рундучку своєї школи. Увесь обрій, від півночі до півдня, горів рівним золотим кольором; на йому обриси церкви, хат і садків були зовсім чорні, дуже виразні і від сього мали особливу, різку красу. Учителька, русява дівчина, з карими очима, з рожево-смагляватим личком, здавалась невдоволеною з нудьги. При чужих вона намагала ся завсіди бути однаково веселою та жвавою і була з тих, до яких люблять залицятись.

Її справді брала страшенна нудьга. Помічниця поїхала на цілі вакації до дому, рідних не було, тутешнім панам вона не подобалась, а книжок майже не можна достати. Їй було двацять п'ять років і її всі навколо взивали старою дівкою, додаючи від себе три-чотири роки, чи скільки кому бажалось.

Їй надокучило сидіти і вона пішла у хату, думаючи засьвітити лампу та дочитати книжку, що якось собі здобула. Десь близьенько, наче струмок сьвіжого повітря, зазвеніли дівочі голоси і Тетяна побачила на вулиці юрбу панночок, яких зараз пізнала. Дві були дочки тутешнього пана Степаненка, а останні їх приятельки, що приїхали погостювати. Вони реготались, штовхали одна одну з стежки у грязюку, а порівнявшись зі школою, де в одчи-

неному вікні видніла постать учительки, що саме сьвітила лампу, хотіли зупинитись.

— Не варт! Ще хто побачить! — не згодилась старша на пропозицію подивити ся і завважила: — Вона хоче бути мальовничою в околі осьвітленого вікна. Чула наші голоси і думала, що з нами може паничі є.

— А що воно за потороча? — басом, кривлючись і навмисне голосно вимовила менша.

— Чи се наша учителька Тетяна Сергієвна Орішевська! — сама собі відмовила вона з великим комізмом.

Усі зареготались і пішли швидче.

Тетяна звичайно чула і в її руках зазвеніло скло ударившись о лампу. Брови трошки зсунулись, вона трошки зблідла, але не поспішаючись підійшла до дверей, звеліла наймичці зачинити віконниці і сіла читати.

— Вона дуже високо несеть ся! — знов згадала про учительку старша Степаненко. — Се вона набралась пихи того, що Маковенко до неї залицяєть ся, тай взагалі вона поводить ся так вільно, що подобаєть ся всім паничам. Гидота, що Маковенко трохи не всі дні пробуває у школі. Се так народня учителька!

— Ну, скажім, як вона може не приймати його, коли він „по ділам служби“ буває. А от я не можу того терпіти, як вона поводить ся з паничами, а тим так се подобаєть ся, що вони тільки її й бачать. Мене давно кортить сказати папі, щоб її турнути відсіль. А поки-що, усі наші надії на тебе, Оксано. Ти повинна всіх од неї одбити і принадити у нашу компанію, — звернулась Степаненко до чорнявої панни, майже красуні, до лиця прибраної, з сьвітським поведженнем. Та недбало усміхнулась і щось погорде та призириле, навіть огидливе промайнуло в її погляді, коли вона глянула на Степаненкових. Про те, видно, призначена їй роля була їй під смак і вона й на хвилину не сумнівалась, що перемога буде за нею.

— Ой швидче-швидче ходім! Ще-ж треба передягтись, а то пізно буде йти до Садовських.

Панночки з жартами повбігали на своє подвірє.

Тим часом Тетяні принесли записку від Садовських, з запрошуваннем прийти, бо у їх зібрались гості і з села

тільки її й немає. Тетяні страшно не хотілось іти, вона-б залюбки просиділа дома читаючи, ніж зустрічатись із сими панночками, що образили її і будуть придивлятись, яке се вражінне зробило, та котрим нічим не може віддячити. Також не хотілось зустрічатись із Маковенком, що увесь час буде біля неї, а всі будуть з насмішкою позирати на їх „воркування“.

Вона передяглась у другу сукню, хоч знала, що се зауважать і осудять за те, що вона звертає увагу на убранне, тоді як сільська учителька не повинна сього робити, бо у неї малі достатки.

Коли вона прийшла до Садовських, господиня зустріла її любязними докорами, що так опізнилась, а у їх хотіли співати, та багатьох голосів бракує, і її ждали, ждали... У великій сьвітлиці з м'яко-зеленими обоями і безлічю всяких канапок, столиків, креселок, цілим садом рослин, біля роялю стояли гості. Тільки господарь, Маковенко та ще де-хто з поважних сиділи у куточку. Між усіма немилыми їй людьми Тетяна угледіла одного студента, якого саме ненавиділа над усіма. Із усіх, хто її доси знав, він один безпристрасно зрозумів її вдачу і її долю. І раз заговорив так щиро і так просто, як рідний брат до сестри, як ніхто з нею не говорив.

А на самому краї ні з того, ні з сього зауважив, що Маковенка слід одрядити. Вона здивувалась, як він міг се сказати знаючи обставини і одказала, що се не в її владі і що Маковенко все-ж таки знає грядницю, а иньшим учителькам иноді гірше доводить ся. Тоді він став говорити про народ, осьвіту, самозабуттє... Вона одразу зрозуміла, що панич не того почав сю розмову, що жалкує і спочуває їй, а що любить красно говорити та заглядати у чужу душу. З того часу вона зненавиділа його за те, що він зрозумівши її сили, її становище і її долю, лише побачив у сьому привід покрасномовствувати. Вона була звичайна панночка і не думала за себе більше — він се знав, і вимагати від неї якогось самозабуття не личило. Він сам, що не вважає себе звичайним паничем, хоч і говорить багато, а нічого не робить, навпаки користуєть ся всім, що може дати багатство, осьвіта, краса, молодість...

Почали співати. Тетянин голос чистий, як кришталь, гарно відрізняв ся в хорі. Останні панни як навмисне були безголосі. Коли скінчили, один із паничів попрохав Тетяну співати сольо, иньші теж стали прохати, і як раз ту пісню, що обридло їй давно. Їй не хотілось, але щоб не вважали се гордуванням, заспівала.

На голосі відбив ся настрій; він став малочутний, наче розбитий і під иньшу хвилину неприємно звенів. Проспівала з нудьгою, з огидою і коли скінчила, вже ніхто не прохав її більше. Тільки старша Степаненко підбігла до неї і стискаючи їй руку, любязно вимовила: „Спасибі, спасибі! Ви чудово проспівали!“

Не знаючи, як відповісти на таке знущання, Тетяна судорожно усміхнулась і до болю стиснула їй руку та одійшла геть.

Її попрохали до стола і дали склянку чаю. Маковенко зараз став їй розказувати городські новини. Всі скося гляділи на їх, а їй хотілось кинути свою склянку йому в лице за те, що він має спроможність так понижати її і для хвилиної втіхи нівечити її дівочу славу.

Їй прийшло визволення, відкіль не ждала. Степаненкові вмішались у їх розмову та тягли туди і гарну Оксану. Її Тетяна добре знала, але та так оберталась, мов у-перше з нею тут познайомилась. Оксана, донька багатого батька, що бажала йти за віком і взяла посаду учительки у такій школі, яка була мрією для всіх. Сама Тетяна клопотала ся, щоб її перевели туди, але у Оксани була найбільша протекція і їй дали ту школу.

Оксана увійшла в свою ролю і через який час вона царювала. Степаненкові були так раді допекти Тетяні, що забули своє звичайне супротивництво, через яке ніколи ні з ким не були довго у згоді. Тетяна сиділа з паніями, не знала, про віщо говорити з ними і не могла, бо всією істотою почувала радість ворогів.

Вечір скінчив ся. Їй дали у проводирі наймичку. Ніч стала така темна, що в одному ступні не можна було нічого розгледіти. Доводило ся іти все селом, вузькими, глибокими вулицями повними всякої грязюки, по вузьких стежечках, чіпляючись за лісу. Сьвітло у хатах давно

погасили, а темне небо з дрібними, далекими зірками не давало ніякого проміння. Собаки вибігали зпід кожних воріт і швидко їх зібралась ціла валка, від якої оборонялись не бачучи нічого. Звідусіля обізвали ся всі собаки і по селу пішло валування. Часом Тетяна не втрапляла на стежку і грузла по кісточку у густу грязюку.

Мабуть з годину йшли, принаймні так здавалось. Коли вона була вже дома і лягала спати, у її голові шуміло і все вчували ся голоси. Іноді зовсім виразно чув ся чий-небудь голос, іноді окремі слова, іноді цілі фрази зі сказаного сей вечір.

Як лягла і погасила сьвітло, думаючи, що може зараз засне, заспівали на вулиці. Співали неможливо погано та недоладно. Вулиця збиралась зараз за школою, на вигоні, і ті співи давно надокучили Тетяні. Вона й тепер затуляла уха, але даремне. Їй думалось, що вона буде слухати се все при такій-же обстанові, без одміни, довгі, довгі роки, одна серед ворожих людей, тільки все більше і більше старіючись.

Надія Жибальшич.

